

Анотація

Козаченко О.В. Альтернативи кримінальній відповідальності в механізмі кримінально-правового впливу. – Стаття.

Дослідження проблеми визначення у діючому законодавстві альтернативних заходів впливу на особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, обґрунтовується значним поширенням наукової концепції, яка пропонує відмовитися від спрощеного погляду на юридичну практику, що вкладається в лінійні причинно-слідчі зв'язки, відповідно до яких у кримінальному праві вчинення злочинного діяння є передумовою застосування виключно кримінальної відповідальності.

Ключові слова: альтернативи кримінальній відповідальності.

Summary

Kozachenko O.V. Alternatives of criminal liability in the mechanism of criminal influence. – Article.

In the current legislation the researching of a problem of definition to the alternative measures of influence on the person who has made socially dangerous action is proved by considerable distribution of the scientific concept. It suggests to refuse the simplified sight at legal practice which is put in linear relationships according to which the fulfillment of criminal act is the application precondition of exclusively criminal liability in criminal law.

Key words: criminal responsibility alternatives.

УДК 343.263.2

І.М. Горбачова

**“ДОМАШНІЙ АРЕШТ” ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПОКАРАНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ ОСОБИ**

Враховуючи принцип економії заходів державного примусу у протидії злочинності, сучасне вітчизняне кримінальне законодавство рекомендує здійснювати цю діяльність шляхом найбільш раціонального й ощадливого використання заходів кримінально-правового впливу, особливо пов'язаних з позбавленням волі. Інакше кажучи, необхідно прагнути до того, щоб у випадках, коли це можливо, меншими кримінально-правовими засобами домагатися більших результатів. При цьому, враховуючи і іноземний досвід протидії злочинності, це стосується не тільки обрання більш м'яких видів покарання, а й застосування у певних випадках інших заходів кримінально-правового впливу, вільних від елементів кари. В цьому аспекті пошук альтернативних кримінально-правових заходів впливу на особу, яка вчинила злочин, представляє інтерес у дослідженні.

Дослідженню окремих питань застосування альтернативних покаранню заходів останнім часом приділяють увагу В.К. Дуюнов, О.В. Козаченко, І.Д. Козочкін, Н.Є. Крилова, В.О. Меркулова, Б.С. Решетніков, А.В. Серебренікова, М.В. Щедрін, А.В. Савченко, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк.

Нагляд за особами, які представляють суспільну небезпеку, через вчинення ними небезпечних діянь, досить популярний кримінально-правовий захід,

передбачений законодавством майже всіх зарубіжних країн. Здебільшого, встановлення нагляду обумовлюється необхідністю здійснення контролю та нагляду за особами, що звільнилися з місць позбавлення волі або при звільненні з випробуванням. Втім, в деяких випадках встановлення нагляду (домашній арешт, електронний моніторинг, тримання у режимі напівволі) передбачений в якості альтернативного покаранню заходу або альтернативного виду покарання.

Наприклад, Магістратські суди Великої Британії наділені правом видавати накази превентивного характеру, метою яких є попередження злочинів та інших діянь, які порушують суспільний лад. Відповідно до ст.1 Закону про злочин та покарання 1997 р., органи місцевого самоврядування або начальник поліції наділені правом звернення до суду з питання видачі наказу про заборону “антисоціальної поведінки”, стосовно особи, якій виповнилося 10 років, і дії якої завдають або можуть завдати неспокій оточуючим, на строк не менше 2 років [1]. Відповідно до Закону про статеві злочини 2003 р. [2], якщо є підстави вважати особу схильною до вчинення статевих злочинів (в т.ч. і вчинення їх неосудною особою), і наказ є необхідним для захисту суспільства від посягання з боку такої особи, строк дії наказу може бути збільшений до 5 років. Видання ордеру Asbo (“antisocial behaviour order”, тобто “санкції за антигромадську поведінку”) покладає на правопорушника досить суворі обмеження: заборона проведення часу у певній компанії, з’являтися на певній території або виходити з будинку після певної години. Порушення Asbo може каратися штрафом у розмірі до п’яти тисяч фунтів стерлінгів або тюремним ув’язненням для повнолітніх осіб строком до п’яти років [2].

Федеральне кримінальне законодавство США в якості кримінально правових заходів передбачає застосування домашнього арешту та електронний моніторинг. А.В. Савченко, відносячи їх до підвидів громадських обмежень, альтернативних видів покарань, вказує, що домашній арешт (особа постійно перебуває у своєму помешканні за виключенням випадків, визначених службою пробації) може призначатися як умова пробації, і як альтернатива тюремному ув’язненню [3, с. 297].

І.Д. Козочкін, називаючи “чисто американським” кримінально-правовим заходом безпеки, виділяє такий різновид нагляду як електронний моніторинг злочинців [4, с. 13]. Вперше ідея його застосування була реалізована у 1979 році, але тільки у 1994 році вона набула свого відтворення в штаті Флорида, завдяки удосконаленню конструкції “браслета” та комп’ютеризації центру нагляду, які дозволяли вести нагляд за об’єктом із відстані 3 тисячі кілометрів. Різновидом дистанційного нагляду є домашній арешт з електронним моніторингом, що дозволяє особі вести майже повноцінне життя – працювати, відпочивати, з певними обмеженнями. Застосування електронного моніторингу дозволяє вирішити проблему з розвантаження в’язниць, не деморалізує засуджену особу, і є економічно вигідним, оскільки всі витрати на придбання “браслета” та з нагляду несе сама засуджена особа (в штаті Каліфорнії це складає 16 американських доларів на день, за іншими даними – 13,50 доларів на добу [3, с. 298].

У протилежному випадку, якщо засуджений відмовляється від встановлення за ним електронного моніторингу, він повертається до в'язниці. Постійний моніторинг може вестися також щодо осіб, які були умовно звільнені від відбування покарання, а також стосовно звільнених із місця позбавлення волі, в тому числі умовно-достроково (відповідно до положень Anti-social Behavior Act 2003 [5]).

За кримінальним законодавством Франції, Швейцарії, ФРН, Італії, КК Республіки Сан-Марино встановлення нагляду визнається як захід безпеки, або як інший захід кримінально-правового впливу, відмінний від покарання (КК Республіки Польща, Республіка Білорусь).

Встановлення нагляду, як заходу безпеки, в кримінальним законодавством ФРН розуміється як передача засудженого під нагляд відповідному органу. § 68 КК ФРН відмежовує від нагляду, що встановлюється за особою, якій була призначена відстрочка відбування заходів виправлення та безпеки, пов'язаних з ізоляцією від суспільства [6, с.103]. Встановлення нагляду як заходу виправлення та безпеки можливе за умови вчинення особою суспільно небезпечного злочинного діяння, за яке законом спеціально передбачено встановлення такого нагляду та покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 6 місяців, й існує небезпека вчинення особою нових злочинних діянь у майбутньому. При призначенні нагляду (від 2 до 5 років) за особою в порядку, визначеному § 68 КК, суд встановлює різного роду заборони, які обмежують поведінку особи, та обов'язки, які особа повинна неухильно виконувати (§ 68 b КК ФРН). § 68 c КК ФРН дозволяє суду призначити і безстроковий нагляд у випадку, якщо засуджений не дотримується вказівки проходження лікування, і існують підстави вважати, що особа може вчинити у майбутньому небезпечні злочинні діяння [6, с. 104-105].

Встановлення нагляду за КК Італії передбачено як захід безпеки, тривалість якого не може бути меншою за 1 рік. Особі, що знаходиться під наглядом, суддя приписує правила поведінки шляхом залучення до праці, з метою утримати від вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому (ст. 228 КК Італії). При призначенні нагляду за особою суд може обмежити її поведінку, встановивши правообмеження чи обов'язки, схожі з обмеженнями, передбаченими для аналогічного заходу безпеки за КК ФРН. Кримінальний Кодекс Республіки Сан-Марино надає суду можливість запропонувати різні види нагляду і накласти конкретні зобов'язання з метою перешкоджання появі можливості вчинення особою нового злочину й сприяти її залученню в громадське життя – такий захід може застосовуватися в періоди відпустки або відстрочки виконання покарання або заходу безпеки (ст. 126 КК). В кримінальному праві Франції в межах інституту пробації передбачено застосування заходів контролю – обов'язок дотримання певних додаткових обмежень, які суд, що виносить обвинувальний вирок, поруч з виконанням покарання може покласти на засуджену особу.

Федеральний закон РФ від 27 грудня 2009 р. № 377-ФЗ “Про внесення змін в окремі законодавчі акти РФ ... про покарання у вигляді обмеження волі”, який набув чинності 01.01.2010 р., ввів до системи покарань РФ новий вид покарання, альтернативний позбавленню волі, – обмеження волі, який за своїм змістом

цілком відрізняється від змісту цього виду покарання за ст. 61 КК України та попередньою редакцією ст. 53 КК РФ. Згідно до цієї статті обмеження волі полягає у встановленні судом засудженому наступних обмежень: не покидати будинок (інше житло) у певний час доби, не відвідувати певні місця та не виїжджати за межі, розташовані в межах певної території, не відвідувати місця проведення масових і інших заходів і не брати участь у зазначених заходах, не змінювати місце проживання або перебування, місце роботи й (або) навчання без згоди спеціалізованого державного органа, що здійснює нагляд за відбуванням засудженими покарання у вигляді обмеження волі [7]. Передбачено, що цей вид покарання призначається: як основний вид – на строк від 2 місяців до 4 років за злочини невеликої тяжкості й злочини середньої тяжкості, і як додатковий до позбавлення волі у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК – на строк від 6 місяців до 2 років. Крім того, ст. 60 КВК РФ зазначає, що нагляд за відбуванням засудженими покарання у вигляді обмеження волі полягає в спостереженні за поведінкою засуджених, дотримання ними встановлених судом обмежень, для забезпечення чого кримінально-виконавчі інспекції мають право використати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби нагляду й контролю.

Введення в українську практику схожого за змістом кримінально-правового заходу сприяє не тільки підвищенню гуманізму до осіб, які вчинили злочини, дозволяє вирішити проблему з розвантаженням в'язниць, але й сприяє, уникаючи застосування надто суворих заходів впливу (економії репресії), створювати ефективні умови для досягнення мети попередження дій, що порушують (або здатні порушити) інтереси інших осіб, суспільства, держави, усунення передумов криміногенності ситуації, попередження вчинення особою, до якої вони застосовуються, нових суспільно небезпечних діянь, а також захист прав та інтересів суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань з боку такої особи.

Виникає питання, в якості якого кримінально-правового заходу, доцільним було б його передбачити. Не можна просто “запозичити” російське “бачення” сутності цього виду заходу, оскільки за характером впливу “обмеження волі” за КК РФ в ред. 01.01.2010 р. та “обмеження волі” за КК України 2001р. суттєво різняться (наприклад, за ст. 61 КК України обмеження волі пов’язане з трудовим впливом на засудженого, домашній арешт – ні).

На користь визнання встановлення нагляду з електронним спостереженням (що по суті відповідає “обмеженню волі” за російським КК, “електронному моніторингу” США, “встановленню нагляду” за КК ФРН та ін.) в якості заходу безпеки, свідчить, в першу чергу, ефективність та практика застосування схожого заходу зарубіжними країнами. Крім того, застосування заходів безпеки, на відміну від покарання, не обмежується певним строком, воно триває до сплину “небезпечного стану” індивіда [8, с. 113], цей вид правового обмеження використовується саме для припинення шкідливого впливу джерела підвищеної небезпеки і захисту об’єкта підвищеної охорони, що за своїми основними ознаками істотно відрізняється від інших видів правового обмеження – заходів покарання і відновлення (М.В. Щедрін) [9, с. 56]. Визнання такого заходу в

якості заходу безпеки дозволяє спрямувати цей захід на нейтралізацію особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння або являє собою небезпеку для суспільства, попередження її можливої протиправної поведінки без ізоляції і, по можливості, її виправлення. До того ж, його можна застосовувати як поруч із покаранням так і замість покарання, в тому числі і при звільненні особи від кримінальної відповідальності (як умовний вид звільнення).

Таким чином, до осіб, які вчинили злочинне діяння (невеликої та середньої тяжкості, так само вчинений повторно чи рецидив злочину), поруч із покаранням або, у певних випадках, замість нього, доцільно передбачити можливість застосування судом в якості іншого заходу кримінально-правового характеру - встановлення нагляду з електронним спостереженням (система тимчасових примусових заходів контролю та спостереження за поведінкою окремих осіб, не пов'язаних з позбавленням волі, з метою недопущення вчинення такими особами повторних злочинів, а також захисту людини, суспільства, держави від злочинних посягань з боку такої особи). При цьому, всі витрати на здійснення нагляду слід покласти на особу, до якої вони застосовуються. Такий захід можна призначати будь-якій особі, незалежно від віку, але з її згоди. У випадку, якщо особа не згодна із застосуванням до неї такого нагляду, суд застосовує до особи покарання, передбачене санкцією статті, що встановлює відповідальність за вчинений злочин.

При встановленні нагляду суд може зобов'язати особу на певний строк: виконувати розпорядження щодо місця перебування, здобуття освіти, працевлаштування, встановити обмеження щодо проведення вільного часу; з'являтися в певний час до суду або у інше визначене місце; не вступати в контакти з певними особами; не володіти, не зберігати предмети, які заборонені до вільного обігу, або які можуть бути використані для вчинення злочину та ін. У випадку, коли існують підстави вважати, що особа, до якої встановлено нагляд, залишається небезпечною для суспільства, нагляд може бути продовжений за мотивованим рішенням суду, але не більше терміну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. Гарантією дотримання режиму нагляду з електронним спостереженням може бути загроза заміни встановленого нагляду покаранням у вигляді арешту та позбавлення волі.

Література

1. Crime and Punishment (Scotland) Act 1997 [Електронний ресурс] / <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1997/1997048.htm>
2. Sexual Offences Act 2003 [Електронний ресурс] / http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/en/ukpgaen_20030042_en.pdf
3. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 596 с.
4. Козочкин И.Д. Меры безопасности по уголовному праву США // Право и политика. – № 6. – 2000. – С. 7-14.
5. Anti-social Behaviour Act 2003 [Електронний ресурс] / http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-social_Behaviour_Act_2003.
6. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия / Науч. ред. и пер. Д.А. Шестакова, Г.Г. Йешек. – СПб.: "Юридический центр Пресс", 2003. – 524 с.

7. Федеральный закон от 27 декабря 2009 г. N 377-ФЗ “О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ в связи с введением в действие положений УК РФ и УИК РФ о наказании в виде ограничения свободы” / [Электронный ресурс] <http://www.rg.ru/2009/12/30/arest-dok.html>
8. Дуюнов В.К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике. – Курск: РОСИ, 2000. – 504 с.
9. Щедрин Н.В. Введение в правовую теорию мер безопасности: Монография / Краснояр. госуд. ун-т. – Красноярск, 1999. – 180 с.

Анотація

Горбачова І.М. “Домашній арешт” як альтернатива покарань, пов’язаних з позбавленням волі особи. – Стаття.

Стаття присвячена питанню специфічних заходів (заходів безпеки в системі існуючих заходів попередження та протидії кримінальної поведінки особи) – домашній арешт (нагляд з електронним спостереженням) як система тимчасових заходів контролю і нагляду за поведінкою особи, не пов’язаний з позбавленням волі, з метою недопущення вчинення особою нових злочинів в майбутньому.

Ключові слова: домашній арешт.

Summary

Gorbachova I.M. “Home arrest” as an alternative of punishments, related to deprivation of freedom. – Article.

This article is about specific measure (security measures in the system of existing measures of the prevention and counteraction of criminal behaviour) – home arrest (electronic supervision) as a system of the temporal forced measures of control and individuals conduct supervision, unconnected with imprisonment, aiming to prevent further crimes.

Key words: home arrest.

УДК 343.27(470)

Ф.Р. Сундуров

“ИНЫЕ МЕРЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА” В СИСТЕМЕ МЕР ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО УК РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В Уголовном кодексе Российской Федерации (УК РФ) [1] впервые наряду с наказанием используется понятие “иные меры уголовно-правового характера”. В ч. 2 ст. 2 предусмотрено, что УК РФ для осуществления его задач устанавливает основание и принципы уголовной ответственности, определяет, какие опасные для личности, общества или государства деяния признаются преступлениями и устанавливает виды наказаний и иные меры уголовно-правового характера за совершение преступлений. В связке с наказанием регламентированы иные меры уголовно-правового характера и в ч. 1 ст. 6 УК РФ, в которой раскрывается содержание справедливости как принципа уголовного законодательства или уголовной ответственности. Этим самым российский законодатель определил, что не только наказание, но и иные меры уголовно-правового характера могут реализовываться лишь в рамках уголовной ответственности.